

IN MEMORIAM

Kuva: Eero Pihäinen

Tiedekuntakirjaston luotsaaja aikaansa edellä

Hilikka Sisko Kuusi
(24.6.1927–13.11.2017)

Hilikka Sisko Kuusi (ent. Lamminen, o.s. Niemelä) jäi eläkkeelle vuonna 1987, takanaan yli kolme vuosikymmentä kestänyt ura Helsingin yliopiston kirjastolaitoksessa. Pisimpään hän toimi Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa (1966–1987), jossa meillä oli ilo työskennellä hänen alaisinaan. Kollegoiksi hän meitä useimmiten kutsui niin työssä ollessaan kuin eläkevuosinaanakin, jolloin meistä tuli osa hänen laajaa ystävä- ja tuttavapiiriään. Meille tieto hänen menehtymisestään viime vuoden lopulla oli suruviesti, joskaan täydellisenä yllätyksenä se ei tullut.

Hilkan kausi tiedekunnan kirjastossa ajoittui vuosiin, jolloin tietotekniikka alkoi tehdä tuloaan kirjastoihin ja jolloin käsitykset tieteellisten kirjastojen tehtävistä olivat muuttumassa. Tieteellisen tiedon välittäminen ja tietopalvelutyö nousivat tiedon tallentamisen rinnalle. Tämä kehitys ei välttämättä näkynyt vielä 1970-luvulla Helsingin yliopiston yhteiskuntatieteellisten ja humanististen alojen tiedekunta- ja laitoskirjastojen arjessa. Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa kuitenkin näkyi, sillä kirjastomme luotsaaja oli ajan hermolla. Se, että kyseessä oli pienehkö, lähinnä omaa tiedekuntaa palvelemaan perustettu kirjasto, ei estänyt häntä tarttumasta uusiin haasteisiin.

Mutkien kautta yhteiskuntatieteellisen kirjaston luotsaajaksi

Hilikka syntyi Kouvolassa 24.6.1927. Juhannustytön valoisa ja utelias elämänsenne säilyi läpi elämän. Jo nuorena Hilikka kiinnostui kirjastoalasta. Ylioppilaaksi päästyään hän oli kesän 1950 Kotkan kaupunginkirjastossa harjoittelijana. Syksyllä hän aloitti opinnot Helsingin yli-

opistossa ja opiskeli estetiikkaa, kirjallisuutta ja muita taideaineita. Samaan aikaan hän jatkoi harjoittelua Ylioppilaskunnan kirjastossa. Kirjastotutkinnon hän suoritti Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa vuonna 1952.

Hilkka mainitsi useammankin kerran kokeneensa kirjastokoulutuksen enimmäkseen ”pik-kumaisena” ja ”kuivana”. Toisaalta hän kertoi, miten suomalaisen bibliografian grand old man Henrik Grönroosin opetus lumosi hänet. Kirjastoala ei heti kurssin jälkeen kuitenkaan kiinnostanut Hilkkaa, ja niinpä hän päätyi Uuteen Suomeen toimittajaksi (1952–1954) ja samaan aikaan yliopiston toimittajakoulutukseen. Toimittajan työ sanomalehdessä oli kovin lyhytjänteistä, ja niinpä Hilkka ryhtyi taidetoimittajaksi, joka kirjoitti maakuntalehtiin erilaisista taidetapahtumista. Jälkeenpäin hän on kertonut halunneensa oikeastaan tiedetoimittajaksi.

Kolmen vuoden toimittajan työn jälkeen Hilkka palasi kirjastoalalle, joka innosti häntä uudella tavalla, sillä nyt työ tiedekirjastossa oli virikkeistä ja työilmapiiri kannustava. Hän työskenteli eri tehtävissä Maatalouskirjastossa (1955–1965), joka oli yksi niistä kirjastoista, joiden yhdistämisestä muodostui eri vaiheiden kautta Viikin kampuskirjasto.

Noina aikoina Hilkka sai käsiinsä sosiologista kirjallisuutta ja koki omien sanojensa mukaan yhteiskuntatieteellisen herätyksen. Hän jätti estetiikan opinnot sikseen, päätyi valtiotieteelliseen tiedekuntaan, jossa opiskeli sosiologiaa, valtio-oppia ja muita lähitieteitä, ja valmistui valtiotieteen maisteriksi (1964).

Työuransa tärkeimmät vuodet Hilkka toimi Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa, jossa hän työskenteli ensin kirjastoamanuenssina (1966–1970) ja vuodesta 1971 lähtien kirjastonhoitajana eli käytännössä tiedekuntakirjaston johtajana.

Kirjasto toimi tällöin kahdessa yksikössä, jotka vastasivat tiedekunnan oppiaineiden opetuksen ja tutkimuksen jakoa siten, että Franzeniassa olivat sosiaalitieteiden kokoelmat ja aluksi Porthaniassa ja sittemmin Aleksanterinkadulla muiden oppiaineiden kokoelmat. 1990-luvun puolivälissä tiedekuntakirjasto sai yhteiset tilat Unioninkatu 35:ssä, kunnes Helsingin yliopiston kirjaston perustamisen yhteydessä sen kokoelmat ja toiminta sulautettiin kesälä 2012 Kaisa-taloon.

Tietopalvelujen kehittäjä

1960-luvun lopulla Suomen kirjallisuuspalvelun seura alkoi kouluttaa tietopalvelualan ammattilaisia, informaattikkoja. Kirjastotutkinnon jo aiemmin suorittanut Hilkka oli kiinnostunut oppimaan uutta, ja hän suoritti ensimmäisten joukossa seuran järjestämän Kirjallisuuspalvelun kurssin (1969). Kurssin pääasiallinen osallistujajoukko koostui yritysten tietopalveluissa työskentelevistä informaattikoista sekä lääketieteen, luonnontieteiden ja teknisten tieteiden kirjastoissa toimivista kirjastoalan ammattilaisista. Hilkka innostui uusista tavoista välittää tieteellistä informaatiota ja seurasi valppaasti varsinkin lääketieteen tietopalvelujen kehitystä. Informaattikkojen tehtäviin kuului tietopalvelupyyntöihin vastaamisen lisäksi monesti myös tutkimuksesta tiedottamista, mihin liittyvää ainesta sisältyi myös kurssin ohjelmaan. Tämä arvattavasti inspiroi tiedetoimittajan tehtävistä kiinnostunutta Hilkkaa.

Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa Hilkka työskenteli aluksi sosiaalitieteiden yksi-

kössä Franzeniassa. Siellä hän pyrki parantamaan asiakkaiden mahdollisuuksia löytää uutta tietoa. Niinpä hän alkoi kehittää sosiaalitieteiden asiasanastoa. Hilkan johtajakaudella kirjastossa otettiin myös käyttöön muiden kuin sosiaalitieteiden alojen kirjallisuuden sisällönkuvailussa UDK-luokitus, joka oli yleinen monissa muissa tieteellisissä kirjastoissa. UDK ei Hilkan arvion mukaan oikein soveltunut sosiaalitieteellisen kirjallisuuden kuvailuun, ja niinpä sanaston kehittämistä jatkettiin. Sittenkin sanastoa päivitettiin tiiviissä yhteistyössä Yleisen suomalaisen asiasanaston kehittäjien kanssa. Yhteistyö huipentui siihen, että 1980-luvun lopulla Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjaston asiasanasto integroitiin Yleiseen suomalaiseen asiasanastoon (YSA).

Sosiologitausta, jatko-opiskelu ja työskentely Franzeniassa vaikuttivat siihen, että Hilikka päätyi laatimaan 1960-luvun suomalaisen sosiologisen kirjallisuuden bibliografiaa. Työ innosti, sillä bibliografioista hän oli kiinnostunut jo kirjastotutkintoa suorittaessaan. 1980-luvulla sosiologian bibliografioiden laatiminen siirtyi seuraavalle, Hilkan kasvattamalle sukupolvelle.

Ennen elektronisia tietokantoja painetuilla bibliografioilla oli oma tärkeä tehtävänsä tieteellisen tiedon kokoamisessa ja välittämisessä. Kun uusi teknologia tuli kirjastoalalle, Hilikka oivalsi pian sen arvon myös bibliografiatyössä. Niinpä kun laadittiin 1970-luvun sosiologian bibliografiaa, Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa sovellettiin atk-menetelmiä ensimmäisten joukossa Suomessa. Tämän pioneerityön ansiosta kotimaisen artikkelitietokannan ARTOn kattavuus ulottuu sosiaalitieteiden osalta 1970-luvulle.

Bibliografioiden lisäksi Hilikka oli yleisemminkin kiinnostunut tutkimuksen tunnetuksi tekemisestä ja tieteestä tiedottamisesta. Hän osallistui aktiivisesti väitöskirja- ja opinnäytetiivistelmien kehittämiseen. Tiivistelmien vaatiminen pro gradu -töihin oli Helsingin yliopistossa edistysaskel tieteestä tiedottamiseen. Ennen nykyisiä viite- ja kokotekstitietokantoja tiivistelmäjulkaisut hoitivat tätä tehtävää. Niistä saattoi olla apua päällekkäisen työn välttämässä ja ehkä myös jossain määrin plagioinnin kontrollikeinonakin. Tämä ajattelutapa kantoi aina 2000-luvulle, kun Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto alkoi yhtenä ensimmäisistä Helsingin yliopiston piirissä tarjota opinnäytetiivistelmiä avoimessa verkossa.

Hilikka oli yhteiskuntatieteiden alalla edelläkävijä myös käyttäjäkoulutuksen kehittämisessä. Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto aloitti ensimmäiset kirjaston käytön opetukset Franzeniassa ja Porthaniassa syksyllä 1974. Käyttäjäkoulutuksen kehittäminen yhdessä tiedekuntalaisten kanssa on myöhemminkin ollut ensiarvoisen tärkeää, kuten myös uuden teknologian omaksuminen ja sen opettaminen tiedekunnan opiskelijoille ja opettajille.

Kirjaston edellytyksiä laajentaa sisällönkuvailutyötä ja kehittää tietopalvelujaan lisäsi huomattavasti se, että Hilikka sai hankittua kirjastoon suunnittelijan eli informaattikon viran jo 1970-luvun alkuvuosina. Virikkeitä tähän hän sai mainitulta kirjallisuuspalvelun kurssilta. Kurssilta juontui innostus tietopalvelujen kehityksen seuraamiseen yleisemminkin, millä saattoi olla vaikutusta myös siihen, että Hilikka hankki kirjastolleen käyttöoikeuksia kansainvälisiin yhteiskuntatieteellisiin viitetietokantoihin jo varsin varhaisessa vaiheessa 1980-luvun alussa.

Yhteistyöhakuinen verkostoituja

Hilkan kirjastonhoitajauran aikana Helsingin yliopiston kirjastolaitos oli laaja ja hajanainen.

Se koostui lähinnä eri alojen laitosten ja tiedekuntien hallinnoimista ja rahoittamista yksiköistä. Yhteistoiminta oli satunnaista ja heikosti organisoitua. Hilikka oli eri tavoin rakentamassa kirjastonhoitajien ja informaattikkojen yhteistyötä yli tieteenalarajojen.

Kirjastoalan suuri muutos, kun luotiin tieteellisten kirjastojen yhteistä atk-järjestelmää, osui Hilikan uran loppupuolelle. Hilikka suhtautui kehitykseen erittäin myönteisesti. Automaation tulo tarjosi henkilökunnalle mahdollisuuksia oppia taas uutta ja tilaisuuden osallistua erilaisiin työryhmiin niin Helsingin yliopiston kirjastojen piirissä kuin kansallisella tasollakin.

Hilikka oivalsi yhteistyön ja verkostojen merkityksen aikana, jolloin verkostoista ei vielä puhuttu. Hän korosti sitä, että kirjastonhoitajan ammatissa on tärkeää tunkea kollegoita, mutta yhtä tärkeää on tunkea kirjaston käyttäjiä ja heidän ajatusmaailmaansa. Hilikka osallistui itse ja kannusti kaikkia osallistumaan tiedekunnan rientoihin. Hän patisti meitä paitsi kirjastoalan koulutuksiin, myös seuraamaan tiedekunnan väitöstilaisuuksia ja kuuntelemaan professorien virkaanastujais- ja jäähyväisluentoja. Se oli osa työtämme. Hilikka oli ylpeä siitä, että Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjaston henkilökuntaa näkyi tieteellisissä tilaisuuksissa. Se, että tiesimme, mikä on tieteessä juuri nyt tärkeää ja miltä tulevaisuus näyttää, auttoi meitä myös kirjallisuuden valinnassa ja palvelujen suuntaamisessa.

Kannustava ja rohkaiseva

Hilikka osasi ilman konsulttiopejakin toteuttaa periaatteita, joita nykyisessä johtamiskoulutuksessa korostetaan. Esimiehenä hän oli kannustava pikemminkin kuin kontrolloiva. Hän arvosti tietoa, taitoa ja koulutusta, mutta myös oma-aloitteisuutta ja kunkin omia vahvuuksia. Hän halusi kouluttaa meitä kirjastoalalle, jotta meillä olisi pätevyys virkoihin ja jotta meillä olisi sitä ammattitaitoa ja ymmärrystä, jota alalla tarvittiin.

Tärkeää hänelle oli myös se, että töissä viihdyttiin. Hän muisteli lämmöllä harjoitteluaikansa Ylioppilaskunnan kirjastossa. Hän kertoi, miten oli kiva tulla töihin ja miten siellä naurettiin paljon. Se sama henki siirtyi myös Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastoon. Töihin oli mukava tulla, sillä työnteko oli useimmiten hauskaa. Kahvihuoneessa juteltiin monenlaisia asioita. Myös monet kehittämisideat syntyivät siellä. Tätä Hilkan perintöä mekin halusimme pitää yllä omalla työurallamme ja erityisesti silloin, kun olemme olleet esimiesasemassa. On hauskaa, että kirjasto sai eräässä asiakaspalautteessa vielä 2000-luvulla moitteita siitä, että ”henkilökunta nauraa liian äänekkäästi”.

Ei ole liioiteltua väittää, että Hilkan henki leijui Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa vielä kauan sen jälkeen, kun Hilikka oli jäänyt eläkkeelle. Ennakkoluulottomasti lähdettiin mukaan uusiin asioihin ja kokeiluihin. Opeteltiin uutta ja välitettiin oppeja kollegoille. Ideoitiin Helsingin yliopiston kirjastojen yhteisiä hankkeita ja käytettiin niihin suruttomasti työaikaa ilman, että se olisi ollut pois oman kirjaston palvelusta tai työn tasosta.

Elegantti esikuva

Hilkan jäätyä eläkkeelle yhteyksiä pidettiin molemmin puolin läpi vuosikymmenten. Hän osallistui voimiensa mukaan kirjaston tilaisuuksiin ja juhliin. Hilikalla oli kirjastovuosiltaan monia ystäviä, joita hän edelleen tapasi milloin museoretkillä, milloin yhteisten lounaiden merkeissä.

Kohtaamisistamme on jäänyt mieleen monia mukavia muistoja. Hilkkalla riitti huumorintajua myös omien vaikeiden sairauksiensa keskellä. Viime vuosina hän tuli tapaamisiimme pyörätuolissa usein saattajan kera. Muistamme, miten tyylikkyys ja kauniit värit olivat hänelle tärkeitä. Tämä näkyy myös hänestä työvuosina otetuissa valokuvissa. Liikuntakykynsä huonontuessa hän joutui jonkin verran tinkimään tyylistä, mistä hän välillä ilmaisi kärsivänsäkin, viimeksi 90-vuotispäivillään viime kesänä.

Hilikka oli älykäs havainnoija, joka esitti teräviä kommentteja myös kirjastoalan kehityksestä, jota hän jaksoi seurata ja josta hän halusi keskustella ja väitellä kanssamme vielä viime aikoinakin. Esimerkillään hän kannusti meitä olemaan rohkeita ja avarakatseisia niin työelämässä kuin elämässä muutenkin.

Maria Forsman
mariainkeriforsman@welho.com

Eeva Peltonen
eeva.e.peltonen@gmail.com

Kirjoittajat ovat Hilikka Sisko Kuusen ystäviä ja kollegoita.